

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Запорізький національний технічний університет

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ФІНАНСИ» для студентів спеціальності 6.030508
«Фінанси і кредит» з подальшою можливістю навчання за
спеціальністю 7.03050801 «Фінанси і кредит» всіх форм
навчання
II частина

2014

Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси» для студентів спеціальності 6.030508 «Фінанси і кредит» з подальшою можливістю навчання за спеціальністю 7.03050801 «Фінанси і кредит» всіх форм навчання / Укладач: С.В.Шарова,- Запоріжжя:ЗНТУ, 2014. Ч.2.– 58 с.

Укладач С.В.Шарова, доцент кафедри «Фінанси і кредит»

Рецензенти: І.Г. Пахомова, к.е.н, доцент кафедри «Фінанси і кредит», Т.О.Олійник, к.е.н., доцент кафедри «Фінанси і кредит»

Відповідальний за випуск Ж.К.Нестеренко, к.е.н., професор кафедри «Фінанси і кредит»

Затверджено
на засіданні кафедри
«Фінанси і кредит»
Протокол № 7 від 02.04.2014р.

Затверджено
На засіданні
вченої ради ФЕУ
Протокол № 3 від 20.06. 2014р.

ЗМІСТ*Частина I*

<i>Тема 8. Державний кредит</i>	72
<i>8.1 Суть і значення державного кредиту</i>	72
<i>8.2 Управління державним боргом</i>	82
<i>Тема 9. Державні цільові фонди</i>	85
<i>9.1 Необхідність державних цільових фондів та правові основи їх утворення</i>	85
<i>9.2 Пенсійний фонд України, його функції, формування та використання</i>	87
<i>9.3 Фонд соціального страхування України, його функції, формування та використання</i>	89
<i>9.4 Фонд сприяння зайнятості населення, його функції, формування та використання</i>	90
<i>Тема 10. Місцеві фінанси</i>	91
<i>10.1 Суть місцевих фінансів, їх склад і роль в умовах ринкових відносин.</i>	
<i>10.2 Значення місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів</i>	93
<i>10.3 Доходи і видатки місцевих бюджетів</i>	94
<i>Тема 11. Фінанси підприємств</i>	96
<i>11.1 Суть фінансів підприємств.</i>	96
<i>11.2 Основні засоби підприємства.</i>	
<i>11.3 Оборотні активи підприємств.</i>	
<i>11.4 Доходи і видатки підприємств.</i>	
<i>11.5 Прибуток і рентабельність.</i>	
<i>11.6 Особливості фінанси підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм.</i>	
<i>Тема 12. Страхування і страховий ринок України</i>	93
<i>12.1 Економічна суть і значення страхування.</i>	
<i>12.2 Форми і види страхування.</i>	
<i>12.3 Особливості страхового ринку України.</i>	
<i>Тема 13 Фінансовий ринок</i>	98
<i>13.1 Сутність та необхідність функціонування фінансового ринку.</i>	

<i>13.2</i>	<i>Структура фінансового ринку.</i>	
<i>13.3</i>	<i>Валютний ринок та валютні операції.</i>	
<i>13.4</i>	<i>Ринок кредитних ресурсів.</i>	
<i>13.5</i>	<i>Ринок цінних паперів.</i>	
<i>13.6</i>	<i>Види цінних паперів, їх характеристика.</i>	
<i>13.7</i>	<i>Фондова біржа в Україні.</i>	
	<i>Тема 14 Міжнародні фінанси</i>	<i>109</i>
<i>14.1</i>	<i>Економічна природа і призначення міжнародних фінансів.</i>	
<i>14.2</i>	<i>Міжнародні фінансові інститути.</i>	
<i>14.3</i>	<i>Міжнародний фінансовий ринок.</i>	
	<i>Перелік питань для підготовки до поточного модульного контролю</i>	<i>115</i>
	<i>Рекомендована література</i>	<i>116</i>

ТЕМА 8 ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ

8.1 Суть і значення державного кредиту.

8.2 Форми державного кредиту.

8.3 Управління державним боргом.

8.1 Суть і значення державного кредиту.

Держава для фінансування свої потреб може мобілізувати фінансові ресурси у формі державного кредиту. У цьому випадку вона є позичальником, а населення і підприємства – кредиторами. державний кредит має строк повернення та ціну у формі відсотка. Державний кредит може бути внутрішнім і зовнішнім. У сфері міжнародних економічних відносин держава виступає в ролі як кредитора, так і позичальника. Крім того, держава може виступати в ролі гаранта, в тих випадках, коли бере на себе відповідальність за погашення позик та виконання інших зобов'язань, які взяли юридичні та фізичні особи.

За своєю економічною сутністю державний кредит – це форма вторинного перерозподілу валового внутрішнього продукту. Його джерелом є вільні кошти населення, підприємств, організацій.

Державний кредит відрізняється від банківського. Він, як правило, використовується для покриття дефіциту державного бюджету, і джерелом його повернення та сплати відсотків є доходи бюджету, а не прибутки від ефективного використання кредиту.

Доцільність державного кредиту при покритті дефіциту бюджету зумовлена тим, що це має значно менші негативні наслідки для фінансового становища держави, ніж покриття дефіциту за рахунок грошової емісії.

Наявність державного кредиту призводить до появи державного боргу. Його сума складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави як внутрішніх, так і зовнішніх, включаючи гарантії за кредитами, що надаються іноземним постачальникам, місцевим органам влади тощо. Державний борг має економічно обґрунтовані межі. Він є характеристикою результативності усіх проведених державою кредитних операцій. Його абсолютна величина, динаміка і темпи змін відбивають стан економіки й фінансів країни, ефективність функціонування державних структур.

На стан державного боргу істотно впливають щорічні операції в сфері державного кредиту – одержання нових позик і умови їх надання, з одного боку, розміри погашень і виплачуваних відсотків, з іншого.

Призначення державного кредиту виявляється насамперед у тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів. У випадку дефіциту державного бюджету додатково мобілізовані фінансові ресурси спрямовуються на покриття різниці між бюджетними видатками і доходами. При позитивному бюджетному сальдо мобілізовані за допомогою державного кредиту засоби прямо використовуються для фінансування економічних і соціальних програм. Це означає, що державний кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може виступати важливим чинником прискорення економічного і соціального розвитку країни.

При проведенні правильної кредитної політики з використанням державних кредитних операцій, за допомогою можуть бути вилучені з обігу значні вільні кошти, що сприяє уповільненню темпів інфляційних процесів.

Але оцінюючи значення державного кредиту, не варто забувати, що мобілізовані за його допомогою засоби є антиципірованими, тобто взятими наперед податками. Необхідність погашення державного боргу вимагає пошуку додаткових надходжень до бюджету, а вони можуть бути отримані (якщо не використовувати нові позики) тільки за допомогою податків. До того ж погашення боргових зобов'язань і сплата відсотків по них відволікає частину бюджетних доходів від продуктивнішого їх використання, скорочує можливості нарощування виробничого та інтелектуального потенціалу суспільства, за що розплачуються вже майбутні покоління.

1. *Форми державного кредиту.*

Внутрішній державний кредит може виступати в таких формах:

- ✓ державні позики;
- ✓ перетворення частини вкладів населення в державні позики;
- ✓ запозичення засобів загальнодержавного позичкового фонду;
- ✓ казначейські позики;
- ✓ гарантовані позики.

Державні позики як форма державного кредиту характеризуються тим, що тимчасово вільні кошти населення, підприємств, організацій залучаються до фінансування суспільних потреб шляхом випуску і реалізації облігацій, казначейських зобов'язань та інших державних цінних паперів.

Облігація – найбільш поширений вид державних цінних паперів. Вона символізує державне боргове зобов'язання і надає право її власнику після закінчення визначеного терміну одержати назад суму боргу і відсотки за ним. Продаючи облігацію, держава зобов'язана повернути суму боргу у визначений термін із відсотками або виплачувати відсотки протягом усього терміну використання позикових засобів, а після закінчення цього терміну повернути і суму боргу. Держава встановлює номінальну вартість (ціну) облігації, яка вказується на облігації і виражає грошову суму, надану власником облігації державі в тимчасове використання. Саме ця сума виплачується власнику облігації в момент погашення і на неї нараховуються відсотки. Проте реальна прибутковість облігацій для їх власників може бути вище або нижче встановленого номінального відсотка.

Іншим діючим у нашій країні видом державних цінних паперів є казначейські зобов'язання. Основна їх відмінність від облігацій полягає в меті їх випуску, формі виплати прибутку, вільному обігу. Засоби, що надходять від продажу облігацій, спрямовуються на поповнення бюджетного фонду, позабюджетних фондів або на обумовлені цілі. Засоби від реалізації казначейських зобов'язань держави спрямовуються тільки на поповнення бюджету держави. Прибуток по облігаціях державних позик може виплачуватись у вигляді відсотків, вигахів або не виплачуватись зовсім. Умовами випуску казначейських зобов'язань передбачена виплата прибутку тільки у вигляді відсотків. Облігації можуть мати вільний обіг і обмежене коло обігу, казначейські зобов'язання підлягають реалізації тільки серед населення.

Державні внутрішні позики за ознакою права емісії можуть бути:

- ✓ такі, що випускаються органами державної влади;
- ✓ такі, що випускаються місцевими органами влади.

Залежно від форми виплати прибутків позики поділяються на:

- ✓ процентні;

- ✓ виграшні;
- ✓ процентно-виграшні;
- ✓ безпроцентні;
- ✓ безпрограшні.

Власники боргових зобов'язань *процентної позики* одержують фіксований прибуток щорічно шляхом оплати купонів або один раз під час погашення позики шляхом нарахування відсотків до номіналу цінних паперів.

По *виграшних позиках* увесь прибуток власники облігації одержують у формі виграшів у момент погашення облігації. Прибуток виплачується не по всіх облігаціях, а тільки по тих, які потрапили в тиражі виграшів.

Умовами випуску *процентно-виграшних* позик передбачається виплата частини прибутку по купонах, а частини – у формі виграшів.

Безпроцентні (цільові) позики не передбачають виплату прибутків власникам облігацій, але гарантують одержання відповідного товару, попит на який повністю поки що не задовольняється.

Безпрограшні позики гарантують, що протягом терміну дії позики виграш припаде на кожен облігацію.

За терміном погашення державні позики поділяються на короткострокові (термін погашення до 1 року), середньострокові (з терміном погашення до 3 років) та довгострокові (з терміном погашення понад 5 років). У нашій країні передбачена можливість випуску всіх видів цінних паперів держави.

У тісному зв'язку з державними позиками знаходиться друга форма державного кредиту, функціонування якого опосередковується системою ощадних установ, - **перетворення частини внесків населення в державні позики**. На відміну від першої форми державного кредиту, коли фізичні й юридичні особи купують цінні папери за рахунок власних тимчасово вільних коштів, ощадні установи дають кредит державі за рахунок позикових засобів. Наявність посередника між державою і населенням в особі ощадних установ і надання позики останніми державі за рахунок позикових коштів без відома їх реального власника (населення) дозволяють виділити ці відносини в якості особливій форми державного кредиту. Перетворення частини внесків населення в державні позики, що призначені на потреби держави, здійснюється через покупку

особливих цінних паперів (наприклад, казначейських ощадних сертифікатів), а також оформленням безоблігаційних позик. В Україні це досягається за рахунок купівлі Ощадбанком боргових зобов'язань держави.

Запозичення засобів загальнодержавного позикового фонду як форма державного кредиту характеризується тим, що державні кредитні установи безпосередньо (не обмежуючи ці операції купівлею державних цінних паперів) передають частину кредитних ресурсів на покриття витрат уряду. Ця форма державного кредиту функціонує в тоталітарному суспільстві. Вона сприяє розвитку інфляційних процесів, що особливо небезпечно в умовах жорсткого контролю за емісією грошових знаків з боку державних органів.

Казначейські позики як форма державного кредиту виражають відносини надання фінансової допомоги підприємствам і організаціям органами державної влади і управління за рахунок бюджетних коштів на умовах строковості, платності й зворотності. Відносини по лінії казначейських позик не є аналогом банківського кредитування, оскільки на відміну від госпрозрахункових банківських структур органи державної влади і управління надають фінансову допомогу на інших умовах, за інших причин і в інших цілях. Казначейські позики видаються на пільгових умовах за термінами і нормі відсотка, вони можливі у випадку фінансових утруднень підприємств через їх особливе становище на ринку або погіршення економічної ситуації в країні, не мають комерційної цілі, а є засобом підтримки життєво важливих для народного господарства економічних структур. На сьогодні ця форма державного кредиту в Україні активно не використовується.

В тих випадках, коли уряд гарантує безумовне погашення позик, випущених місцевими органами влади чи окремими господарськими структурами, а також виплату відсотків за ними, мова йде про умовній формі державного кредиту – **гарантованих позиках**, за якими уряд реально несе фінансову відповідальність тільки у випадку неплатоспроможності платника.

Міжнародний державний кредит – це сукупність відносин, у яких держава виступає на світовому ринку в ролі позичальника, кредитора або гаранта. Ці відносини набирають форми державних зовнішніх позик. Як і внутрішні позики вони надаються на умовах зворотності, строковості й платності. Сума отриманих зовнішніх позик

із нарахованими відсотками включається в державний борг країни. Країнам, що мають значні економічні й фінансові труднощі, зовнішні позики можуть надаватись на пільгових умовах.

Надання зовнішніх позик здійснюється за рахунок бюджетних коштів або спеціальних урядових фондів. Одержувачами позик можуть бути центральні уряди або місцеві органи влади. Кредиторами можуть виступати уряди, фінансово-кредитні установи та інші юридичні особи іноземних держав, приватні особи, а також міждержавні фінансові організації.

Діяльність України як кредитора і гаранта на міжнародній арені дуже обмежена в зв'язку з несприятливим фінансово-економічним становищем держави. На сьогодні ця форма державного кредиту в Україні активно не використовується.

8.2 Управління державним боргом.

Функціонування державного кредиту призводить до утворення державного боргу. Його сума складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави як внутрішніх, так і зовнішніх, включаючи гарантії за кредитами інших органів влади чи суб'єктів господарювання. Розрізняють капітальний і поточний державний борг.

Капітальний борг представляє собою всю суму випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи нараховані відсотки, які повинні бути виплачені за цими зобов'язаннями.

Поточний борг складає витрати по виплаті доходів кредиторам за всіма борговими зобов'язаннями держави, строк сплати яких настав.

Ефективність використання державних запозичень значною мірою залежить від системи управління боргом. Управління державним боргом – одне з пріоритетних завдань фінансової політики держави, важлива умова її фінансової стабільності. Процес управління боргом має декілька етапів: залучення коштів; використання коштів; повернення боргу і виплата відсотків.

Мета політики управління боргом – одержати найвищий ефект від фінансування за рахунок запозичених коштів та уникнення макроекономічних труднощів і проблем платіжного балансу в майбутньому.

Управління розміщенням запозичених коштів є основним елементом усієї системи управління боргом держави. Тому залучені кошти повинні використовуватись для фінансування зростання виробничих потужностей. При цьому повинно збільшуватись виробництво товарів не лише для внутрішніх потреб, а й експорт продукції, конче необхідний для одержання іноземної валюти на погашення зовнішнього боргу.

Обсяг залучених зовнішніх позик для будь-якої країни визначається двома факторами:

- 1) скільки капіталу країна може поглинути;
- 2) який обсяг боргу вона може обслуговувати без ризику виникнення кризи неплатежів.

При аналізі цих факторів повинні враховуватись як короткострокові, так і довгострокові характеристики державного боргу. Тому важливою умовою збереження платоспроможності, довіри кредиторів і пом'якшення умов кредитування є економічне зростання.

Існує один негативний момент економічної політики – це неспроможність контролювати дефіцит державного бюджету. Слід зазначити, що використання державних запозичень на фінансування поточних бюджетних витрат, у тому числі й на обслуговування державного боргу, є найменш ефективним шляхом.

Держава повинна турбуватися про ефективність державного кредиту. Поверхневе уявлення про результативність кредитних операцій можна отримати із співставлення сум щорічних надходжень по системі державного кредиту. Відносно повне уявлення про ефективність кредитних операцій дає відношення суми перевищення надходжень над витратами по системі державного кредиту до суми витрат, яке виражається у відсотках.

За зовнішнім боргом визначається коефіцієнт його обслуговування. Він представляє собою всіх платежів по заборгованості до валютних надходжень країни від експорту товарів і послуг, виражений у відсотках. Безпечним рівнем обслуговування державного боргу прийнято вважати 25%.

На досягнення ефективності державного кредиту спрямовані такі заходи в сфері управління державним боргом:

- ✓ конверсія;
- ✓ консолідація;

- ✓ уніфікація;
- ✓ відстрочення погашення позик;
- ✓ реструктуризація;
- ✓ анулювання.

Конверсія – це зміна доходності позик. Вона здійснюється у разі зміни ситуації на фінансовому ринку чи погіршення фінансового стану держави, коли остання не в змозі виплачувати передбачуваний дохід. (як правило, держава з метою скорочення видатків бюджету знижує відсоток за позикою).

Консолідація – зміна строків дії вже випущених позик.

Уніфікація – об'єднання декількох позик в одну, коли облігації раніше випущених позик обмінюються на облігації нової позики. Такий захід передбачає зменшення кількості видів цінних паперів, що перебувають в обігу.

Відстрочення погашення позики здійснюється в умовах, коли подальший активний розвиток операцій з випуску нових позик не мав фінансової ефективності для держави. Це відбувається тоді, коли уряд вже випустив досить багато позик і умови їх емісії не було достатньо вигідні для держави. В таких випадках більша частина надходжень від реалізації облігацій нової позики спрямовується на виплату відсотків і погашень по раніше випущених позиках. Щоб розірвати замкнене коло уряд оголошує про відстрочку погашення позик, яка відрізняється від консолідації тим, що при відстрочці не тільки відтягуються строки погашення, але й припиняється виплата доходів. Під час консолідації позик власники облігацій продовжують отримувати по них свій дохід.

Реструктуризація – це використання у комплексі повністю або частково зазначених вище методів.

Під **анулюванням** державного боргу розуміють захід, в результаті якого держава повністю відмовляється від зобов'язань за випущеними позиками. Анулювання може проводитись за двома причинами:

- 1) у випадку фінансової неспроможності держави, тобто її банкрутстві;
- 2) як наслідок приходу до влади нових політичних сил, які за певними обставинами відмовляються визнати фінансові зобов'язання попередніх урядів (наприклад, в 1918 році уряд РСФСР анулював всі дореволюційні борги як внутрішні, так і зовнішні).

Важливою є сфера управління державним боргом, пов'язана з визначенням умов та випуском нових позик. При визначенні умов емісії позик, основними з яких є рівень доходності цінних паперів для кредиторів, строк дії позик, спосіб виплати доходів, держава зобов'язана керуватись не тільки інтересами досягнення максимальної фінансової ефективності позик, але й враховувати реальну кон'юнктуру фінансового ринку. Успіх нових позик може бути забезпечений тільки в тому випадку якщо правильно враховано стан економіки, стан грошового обігу, рівень доходності й строки діючих позик, пільги, що надаються кредиторам та інші фактори. Виготовлення, збереження й розповсюдження облігацій державної позики покладено на відповідні підрозділи Міністерства фінансів України; реалізація цінних паперів – на банківську систему.

Міжурядові позики, як правило, є безоблігаційними. Всі умови міжурядових позик фіксуються в спеціальних угодах, де обумовлюється рівень відсотка, валюта надання, терміни погашення позики та інші умови.

ТЕМА 9 ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

9.1 Необхідність державних цільових фондів та правові основи їх утворення.

9.2 Пенсійний фонд України, його функції, формування та використання.

9.3 Фонд соціального страхування України, його функції, формування та використання.

9.4 Фонд сприяння зайнятості населення, його функції, формування та використання.

9.1 Необхідність державних цільових фондів та правові основи їх утворення.

Державні цільові фонди – це фонди грошових коштів, які мають цільове призначення і знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади. Державні цільові фонди є однією з ланок загальнодержавних фінансів, порядок їх формування та використання регламентується відповідними законодавчими актами.

В сучасних умовах розвитку незалежної України роль державних цільових фондів значно зростає. Їх існування є необхідним і доцільним, оскільки сприяє здійсненню ефективного контролю за цільовим використанням коштів.

Державні цільові фонди можуть утворюватись шляхом:

- ✓ відокремлення із Державного бюджету окремих видатків, що мають важливе значення для держави;
- ✓ формування спеціальних фондів із самостійними джерелами доходів.

Джерелом формування державних цільових фондів є валовий внутрішній продукт країни. А мобілізація коштів здійснюється через:

- ✓ спеціальні збори (переважно обов'язкові);
- ✓ добровільні внески й пожертвування;
- ✓ позики;
- ✓ кредити;
- ✓ за рахунок бюджетних коштів.

Залежно від рівня, на якому утворюються державні цільові фонди, вони можуть бути:

- ✓ державними;
- ✓ місцевими.

Залежно від терміну дії державні цільові фонди поділяються на:

- ✓ постійні, створення яких пов'язане з виділення окремих функцій держави (наприклад, пенсійне забезпечення тощо);
- ✓ тимчасові, які формуються з метою прискореного вирішення актуальних проблем. Вони створюються за конкретної необхідності і після вирішення проблеми закриваються.

Залежно від напрямків використання коштів розрізняють фонди:

- ✓ соціальні;
- ✓ економічні;
- ✓ науково-дослідні;
- ✓ страхові;
- ✓ міждержавні тощо.

До соціальних фондів в Україні належать: Пенсійний фонд; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; Фонд соціального захисту інвалідів тощо.

До економічних державних цільових фондів належать Український фонд підтримки підприємництва, Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств тощо.

До науково-дослідних фондів в Україні належить Державний інноваційний фонд.

Найбільшими за обсягом та найвагомішими за значенням в Україні є соціальні фонди.

В умовах переходу до ринкових відносин відбувається різка поляризація доходів та рівня життя окремих категорій населення. Наявність певних груп громадян, низький рівень матеріального забезпечення яких пов'язаний з незалежними від їхніх зусиль причин (кризові явища в економіці, стан здоров'я, вік, втрата роботи тощо), зумовлює необхідність формування механізму соціального захисту населення.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків, надання бюджетних коштів та інших джерел згідно діючого законодавства України.

Основними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування є:

- ✓ пенсійне страхування;
- ✓ страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням;
- ✓ страхування на випадок безробіття;
- ✓ страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності.

9.2 Пенсійний фонд України, його функції, формування та використання.

Пенсійний фонд України був створений у 1991 році. Головними завданнями фонду є:

- ✓ пенсійне забезпечення населення;
- ✓ фінансування програм підтримки пенсіонерів та інвалідів;

✓ міжнародне співробітництво з проблем пенсійного забезпечення тощо.

Джерелами формування Пенсійного фонду України є:

✓ обов'язкові внески суб'єктів господарювання і громадян;

✓ кошти Державного бюджету України, призначені для виплати пенсій військовослужбовцям;

✓ добровільні внески і пожертвування;

✓ інші надходження.

Суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, їх об'єднання, філії, відділення, бюджетні громадські та інші установи і організації, фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – перераховують в пенсійний фонд збори на обов'язкове пенсійне страхування в розмірі 32% від фактичних витрат на оплату праці.

Громадяни, які працюють на умовах трудового договору, а також виконують роботи згідно з цивільно-правовими договорами, сплачують збір на обов'язкове державне пенсійне страхування в розмірі 1% сукупного оподаткованого доходу, якщо він не перевищує 150 грн., та 2% - якщо сукупний оподаткований дохід перевищує 150 грн.

Для осіб, які мають статус державного службовця, існує інший порядок розрахунку суми збору до Пенсійного фонду України.

Крім того, законодавством встановлений порядок сплати зборів на обов'язкове пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, яким передбачено додаткові збори у розмірі 1% суми операцій з купівлі-продажу валют; 5% вартості реалізованих ювелірних виробів; 3% від вартості легкового автомобіля, визначеної відповідно до договору купівлі-продажу; 1% від вартості нерухомого майна з операцій купівлі-продажу; 5% від вартості будь-яких вироблених в Україні або імпортованих в Україну тютюнових виробів; 6% вартості послуг стільникового рухомого зв'язку.

Кошти акумульовані у Пенсійному фонді України, спрямовуються на:

✓ виплату пенсій (трудовах і соціальних);

✓ виплату пенсій військовослужбовцям;

✓ виплату допомог на поховання непрацюючих пенсіонерів;

- ✓ реалізацію державних та регіональних програм соціальної підтримки пенсіонерів, інвалідів та інших категорій громадян, що потребують допомоги;
- ✓ організацію та проведення роз'яснювальної роботи;
- ✓ забезпечення поточної діяльності та утримання органів Пенсійного фонду тощо.

9.3 Фонд соціального страхування України, його функції, формування та використання.

Функціонування фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, пов'язане з необхідністю відшкодування витрат працюючих громадян у випадках тимчасової непрацездатності, а також витрат, зумовлених народженням та похованням.

Джерелами доходів Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності є:

- ✓ внески роботодавців у розмірі 2,9% від величини фонду оплати праці;
- ✓ страхові платежі найманих працівників у розмірі 0,5% сукупного оподаткованого доходу;
- ✓ асигнування з бюджету;
- ✓ благодійні внески;
- ✓ інші надходження.

Із Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності здійснюються видатки на:

- виплату допомог:
 - ✓ по тимчасовій непрацездатності;
 - ✓ у зв'язку з вагітністю і пологами;
 - ✓ при народженні дитини;
 - ✓ по догляду за дитиною до досягнення нею трьохрічного віку;
- ✓ на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві).
 - санаторно-курортне лікування і відпочинок, надання дієтичного харчування;
 - забезпечення поточної діяльності фонду й утримання органів управління.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань створений з метою проведення профілактичних заходів з охорони праці, відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків, відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим та членам їх сімей.

Джерелами доходів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві є:

✓ внески роботодавців у розмірі від 0,2% до 13,8% величини фонду оплати праці (залежно від рівня професійного ризику);

✓ штрафні санкції за порушення законодавства з охорони праці;

✓ добровільні внески;

✓ інші надходження.

Кошти фонду спрямовуються на:

✓ фінансування профілактичних заходів по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням;

✓ відновлення здоров'я та працездатності потерпілого;

✓ відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом;

✓ виплату пенсій по інвалідності внаслідок нещасного випадку чи професійного захворювання;

✓ надання допомоги на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання.

9.4 Фонд сприяння зайнятості населення, його функції, формування та використання.

Фонд сприяння зайнятості населення було створено відповідно до Закону „Про зайнятість населення”. Він є самостійною фінансовою системою, яка має створювати відповідні умови для фінансування витрат, пов'язаних із забезпеченням зайнятості. Джерела формування фонду такі:

✓ внески роботодавців у розмірі 1,9% від величини фонду оплати праці;

- ✓ страхові платежі найманих працівників у розмірі 0,5% від величини сукупного оподаткованого доходу;
- ✓ кошти державного та місцевих бюджетів;
- ✓ благодійні внески;
- ✓ інші надходження.

Бюджет Фонду сприяння зайнятості на наступний рік розробляється на основі державних і регіональних програм і подається на затвердження до Кабінету Міністрів України або відповідно до місцевих державних адміністрацій. Державний центр зайнятості, а також обласні, районні та міські центри зайнятості в межах передбачених асигнувань самостійно розпоряджаються коштами фондів.

За рахунок коштів Фонду здійснюються виплати:

- ✓ допомог по безробіттю;
- ✓ відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою та перекваліфікацією;
- ✓ матеріальних допомог безробітним та членам їх сімей;
- ✓ дотацій роботодавцям для створення робочих місць;
- ✓ допомог на поховання безробітних.

ТЕМА 10 МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

10.1 Суть місцевих фінансів, їх склад і роль в умовах ринкових відносин.

10.2 Значення місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів.

10.3 Доходи і видатки місцевих бюджетів.

10.1. Суть місцевих фінансів, їх склад і роль в умовах ринкових відносин.

Визначення економічної суті місцевих фінансів можливо тільки тоді, коли об'єктивним явищем стане саме місцеве самоврядування.

У сучасних правових державах світу місцеві органи влади входять до загальної системи державного управління, їх компетенція визначається центральною владою. Простежується також тенденція щодо зростання державних функцій, які передаються в компетенцію місцевих органів влади.

Загалом у теорії і практиці був напрацьований та поширився принцип доцільності, згідно з яким певна функція покладається на той рівень влади, який виконає її краще, економніше та ефективніше.

Відповідно до закріплених за місцевим органом влади повноважень вони наділяються фінансовими ресурсами, достатніми для здійснення вказаних повноважень.

Нині найдискусійнішим є питання щодо визначення повноважень місцевих органів самоврядування. Відповідно до їхніх обсягів будується структура місцевих фінансів. Розширення повноважень потребує збільшення фінансових ресурсів у розпорядження органів місцевого самоврядування, що не завжди можна досягти за допомогою податків. У багатьох країнах місцевому самоврядуванню надаються субсидії. Проте слід пам'ятати, що самоврядування регіону реальне тільки тоді, коли у нього є можливість стабільно фінансувати свою діяльність із місцевого бюджету. І ще, наявність значних територіальних відмінностей залишатиметься завжди, тому основним завданням державної регіональної бюджетно-податкової політики не може бути вирівнювання цих можливостей. Вони можуть згладжуватись не шляхом перерозподілу ресурсів з економічно розвинутих територій у слабозвинуті (бо це призводить до послаблення сильних і подальшого занепаду слабких внаслідок прояву в останніх споживацьких настроїв), а відповідною інвестиційною політикою держави, спрямованою на реалізацію наявного потенціалу всіх адміністративно-територіальних утворень.

В більшості країн до компетенції місцевого самоврядування належать: фінансування початкової і середньої освіти, охорони здоров'я, шляхи місцевого значення, благоустрій, догляд за бідними і сиротами, житлово-комунальне господарство, житлове будівництво, водозабезпечення, теплове господарство, міські електричні мережі, економічна інфраструктура, працевлаштування безробітних, перепідготовка кадрів з метою працевлаштування, збирання й утилізація сміття, екологічні проблеми тощо.

Відповідно до обсягів повноважень місцевого самоврядування будується система місцевих фінансів, тобто визначається їх величина в загальнодержавних показниках, і насамперед, у ВВП. До європейських країн з найвищими показниками муніципальних витрат щодо ВВП належать: Швеція – 25,5%, Данія – 19,9%, Норвегія – 18,9%, Угорщина

– 19%, Україна – близько 18%. Тобто Україна належить до європейських країн з високими показниками перерозподілу ВВП через місцеві фінанси.

Отже, місцеві фінанси за своєю суттю – це сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку відповідних територій.

10.2Значення місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів.

Основною складовою місцевих фінансів є місцеві бюджети. У них зосереджено понад 80% від усіх фінансових ресурсів, що перебувають в розпорядженні місцевого самоврядування.

Місцеві бюджети необхідно розглядати в двох аспектах. По-перше, як організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування, по-друге, як систему фінансових відносин, які викають у процесі формування і використання фондів фінансових ресурсів.

Роль місцевих бюджетів в економічному і соціальному розвитку регіонів полягає в наступному:

1. Зосередження фінансових ресурсів у місцевих бюджетах дозволяє органам місцевого самоврядування мати фінансову базу для реалізації своїх повноважень у відповідності з Конституцією.

2. Формування місцевих бюджетів дає можливість регіонам в повній мірі проявити фінансово-господарську самостійність у видатках коштів на соціально-економічний розвиток регіону, забезпечити планомірний розвиток освітніх, медичних установ, установ культури, житлового фонду і комунікацій місцевого значення.

3. За допомогою місцевих бюджетів здійснюється вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку територій. З цією метою формуються і реалізуються регіональні програми економічного і соціального розвитку регіонів.

4. Маючи в розпорядженні бюджетні кошти, органи влади регіонів можуть збільшувати або зменшувати нормативи затрат на надання державних та місцевих послуг в установах невиробничої сфери.

5. Концентруючи частину фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, місцеві органи влади можуть централізовано спрямовувати фінансові ресурси на вирішення стратегічних завдань, розвиток в регіоні пріоритетних галузей промисловості, сільського господарства, соціальної сфери тощо.

6. Місцеві бюджети через фінансові ресурси здійснюють вплив на оптимальні пропорції фінансування поточних і капітальних затрат і стимулювання ефективного використання матеріальних і трудових ресурсів, а також створення нових місцевих виробництв і промислів, що дозволяє створювати нові робочі місця і вносити певний вклад у вирішення проблем зниження безробіття в регіоні.

10.3 Доходи і видатки місцевих бюджетів.

Активний вплив місцевого самоврядування на формування нових суспільних відносин можливий лише в тому разі, якщо воно матиме в своєму розпорядженні достатню кількість фінансових ресурсів. Згідно з чинним законодавством органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції самостійно розробляють, затверджують і виконують бюджети місцевого самоврядування.

Формування та використання місцевих бюджетів засноване на принципах самостійності, державної фінансової підтримки, гласності формування та використання фінансових ресурсів.

Доходи місцевого бюджету – це грошові кошти, які надходять в безоплатному і безповоротному порядку у відповідності із законодавством в розпорядження органів місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок наступних джерел:

- ✓ місцевих податків і зборів;
- ✓ закріплених доходів;
- ✓ неподаткових доходів.

До місцевих податків і зборів, які формуються місцеві бюджети належать: податок з реклами, комунальний податок, готельний збір, збір за паркування автотранспорту, ринковий збір, курортний збір, збір за видачу ордера на квартиру, збір за участь у бігах на іподромі, збір за виграш на бігах на іподромі, збір за право використання місцевої символіки, збір за проведення теле- і кінозйомок, збір за проведення

місцевого аукціону, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг та ін.

Закріплені доходи – це загальнодержавні податки та інші платежі, за якими встановлюються нормативи відрахувань в місцеві бюджети на наступний фінансовий рік, а деяких випадках і на довгостроковій основі. До них належать: прибутковий податок з громадян, податок на прибуток, платежі за спеціальне використання природних ресурсів, плата за землю, акцизний збір з вироблених в Україні товарів, фіксований сільськогосподарський податок, єдиний податок із суб'єктів малого підприємництва, державне мито тощо.

До неподаткових надходжень належать:

- ✓ плата за державну реєстрацію;
- ✓ плата за оренду майнових комплексів;
- ✓ кошти від приватизації майна;
- ✓ надходження від місцевих грошово-речових лотерей;
- ✓ надходження від фінансових санкцій;
- ✓ між бюджетні трансферти.

Видатки місцевих бюджетів – це грошові кошти, які спрямовуються на фінансове забезпечення завдань і функцій місцевого самоуправління. Видаткова частина місцевих бюджетів включає фінансування видатків, пов'язаних з вирішенням питань місцевого значення, управлінням, розвитком економіки і соціальної сфери.

Виключно із місцевих бюджетів фінансуються видатки на:

- ✓ утримання органів місцевого самоврядування;
- ✓ формування муніципальної власності та управління нею;
- ✓ організацію, утримання і розвиток установ не виробничої сфери;
- ✓ утримання місцевих органів охорони громадського порядку;
- ✓ утримання житлово-комунального господарства;
- ✓ благоустрій та озеленення територій;
- ✓ організацію транспортного обслуговування населення;
- ✓ реалізацію цільових програм, що приймаються органами місцевого самоуправління;
- ✓ обслуговування і погашення муніципального боргу;
- ✓ проведення муніципальних виборів тощо.

ТЕМА 11 ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

11.1 Суть фінансів підприємств.

11.2 Основні засоби підприємства.

11.3 Оборотні активи підприємств.

11.4 Доходи і видатки підприємств.

11.5 Прибуток і рентабельність.

11.6 Особливості фінанси підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм.

Фінанси підприємств – це грошові відносини, які виникають в результаті руху грошей, і виникаючих на цій основі грошових потоків, що пов'язані з функціонуванням створюваних на підприємствах грошових фондів.

Фінанси підприємств – це грошові відносини, а саме та їх частина, в які підприємство вступає для забезпечення своєї життєдіяльності.

Стан фінансів підприємств здійснює вплив на загальнодержавних та регіональних грошових фондів фінансовими ресурсами: залежність пряма: якщо міцний та стійкий фінансовий стан підприємств, то й загальнодержавні грошові фонди є більш забезпеченими і мають можливість більш повно задовольняти соціально-культурні, економічні та інші потреби.

Фінанси підприємств виконують три функції:

- 1) забезпечуючу;
- 2) розподільчу;
- 3) контрольну.

Забезпечуюча функція фінансів підприємств передбачає, що підприємство повинно бути забезпечене в оптимальному розмірі необхідними грошовими засобами із дотриманням дуже важливого принципу: всі витрати повинні бути покриті власними доходами. Тимчасова додаткова потреба в грошових засобах покривається за рахунок кредитів та інших залучених джерел. Оптимізація джерел грошових засобів – одне з основних завдань управління фінансами підприємств, оскільки при надлишку грошей знижується ефективність їх використання, а при нестачі виникають фінансові труднощі.

Розподільча функція фінансів тісно пов'язана із забезпечуючою. Виручка від реалізації продукції, розподіляється: одна частина

спрямовується на покриття затрат підприємства, інша її частина представляє собою прибуток. Прибуток, в свою чергу розподіляється між бюджетом і підприємством.

Контрольна функція фінансів підприємств пов'язана із застосуванням різного роду стимулів і санкцій, а також відповідних показників (напр., забезпеченість грошовими засобами, рівень дебіторської й кредиторської заборгованості тощо).

Сфера фінансових відносин підприємств включає в себе відносини:

- між підприємством і його засновниками (власниками) з приводу формування статутного капіталу;
- між підприємством та державою в межах законодавства про оподаткування, соціальне страхування тощо;
- між підприємством і банками з приводу одержання і повернення кредитів, а також сплати відсотків на користування ними;
- між підприємством та його постачальниками й покупцями з приводу виконання господарських договорів і зобов'язань;
- всередині підприємства з приводу розподілу прибутку, що залишився в його розпорядженні після сплати податків і обов'язкових платежів;
- між підприємством і його працівниками з приводу створення фонду оплати праці тощо.

Важливою складовою майна підприємства є фінансові ресурси – акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які надходять в господарський обіг і призначені для покриття його потреб.

Фінансові ресурси підприємств поділяють на:

- 1) сформовані за рахунок власних та притриманих до них коштів (прибуток від основної діяльності, фінансових операцій, інших видів діяльності; амортизаційні відрахування; виручка від реалізації зайвих товарно-матеріальних цінностей тощо);
- 2) мобілізовані на фінансовому ринку (кошти від випуску цінних паперів, кредити банківських установ тощо);
- 3) отримані в порядку перерозподілу (бюджетне фінансування, отримання страхових відшкодувань тощо)

ТЕМА 12 СТРАХУВАННЯ І СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

12.1 *Економічна суть і значення страхування.*

12.2 *Форми і види страхування.*

12.3 *Особливості страхового ринку України.*

12.1 Економічна суть і значення страхування.

Страхування – це економічна категорія, яка є складовою частиною фінансів. Економічна суть страхування пов'язана із створенням цільових грошових фондів, які формуються за рахунок грошових внесків юридичних і фізичних осіб, з наступним їх використанням на відшкодування шкоди, спричиненої стихійними лихами або іншими обставинами. Формування страхових фондів страхування і компенсація матеріальних витрат юридичних та фізичних осіб здійснюється за допомогою економічних відносин через обіг грошових засобів. Практично це перерозподільні відносини, що виникають в процесі формування і використання фондів грошових засобів, які виникають через страхування як фінансову категорію.

Згідно ЗУ „Про страхування”, *страхування* – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Об'єктами страхування можуть виступати: життя і здоров'я людей; майно громадян і підприємств; транспортні засоби; вантажі; підприємницькі ризики; відповідальність.

У страхуванні обов'язковою є наявність двох сторін страховиків і страхувальників. *Страховики* – це юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних або командитних товариств, що одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. *Страхувальники* – це юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до чинного законодавства.

Страхування має такі характерні риси:

✓ цільове призначення акумульованих у фондах коштів. На практиці існують три основні форми страхових фондів: фонд самострахування; централізовані загальнодержавні резервні фонди; фонди страхування (страховиків). Вони витрачаються тільки на покриття втрат за настання раніше обумовлених випадків;

✓ імовірнісний характер відносин, оскільки наперед невідомо, коли настане відповідна подія, яка буде її сила і кого із страхувальників вона зачепить;

✓ поверненість коштів, оскільки вони призначені для виплат всій сукупності страхувальників (але не кожному страхувальнику окремо).

Основний спонукальний мотив страхування – це ризиковий характер суспільного виробництва і життя людини. Страхування є основним методом зниження рівня ризику несприятливих наслідків при настанні певних подій, на випадок яких воно й здійснюється.

Страхові ризики бувають майнові, фінансові, економічні, політичні тощо.

Майновий ризик – можливість випадкової загибелі чи пошкодження майна від пожежі, повені, землетрусу та інших лих. Фінансовий ризик – ризик у кредитній угоді; ризик, пов'язаний з непередбаченим зростанням витрат внаслідок інфляційного процесу тощо. Економічний ризик – можливість понесення втрат внаслідок випадкового характеру рішень, що приймаються (наприклад, ризик, пов'язаний з можливістю отримання збитку в результаті вкладення капіталу в неперспективний об'єкт). Політичний ризик – небезпека, яка загрожує суб'єкту зі сторони державних органів за політичними мотивами (військові дії, заборона на торгівельні і валютні операції тощо). До природних ризиків належать такі явища як засуха, повінь, градобиття тощо.

Значення страхування проявляється в наступних основних напрямках:

✓ зниженні рівня ризику несприятливих наслідків операцій чи подій;

✓ економічній стабільності за рахунок відшкодування шкоди і втрат;

✓ участі тимчасово вільних коштів страхових фондів в інвестиційній діяльності;

✓ поповненні доходів державного бюджету за рахунок частини прибутку страхових організацій.

12.2 Форми і види страхування.

Страхування здійснюється у двох формах: добровільній і обов'язковій.

Добровільне страхування здійснюється на підставі договору між страховиком і страхувальником. Правила добровільного страхування визначаються страховиком самостійно і відповідності із ЗУ „Про страхування”. Конкретні умови страхування визначаються при укладанні договору страхування.

Обов'язковим є страхування, яке здійснюється в силу закону з метою забезпечення соціальних інтересів громадян та інтересів держави. Види, умови та порядок проведення обов'язкового страхування визначається відповідними законами України. До сфери обов'язкового страхування належать: медичне страхування; особисте страхування медичних працівників, працівників відомчої та сільської пожежної охорони, спортсменів вищої категорії, спеціалістів ветеринарної медицини; страхування цивільної авіації; відповідальності морського перевізника щодо відшкодування збитків, завданім пасажиром, багажу, пошти, вантажу, третім особам тощо; цивільної відповідальності власників транспортних засобів; страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну та інші види, передбачені ЗУ „Про страхування”.

Умовно види страхування можна поділити на чотири групи:

- ✓ майнове страхування;
- ✓ особисте страхування;
- ✓ страхування відповідальності;
- ✓ страхування комерційних ризиків.

Особисте страхування. Об'єктами особистого страхування можуть бути майнові інтереси, пов'язані із життям, здоров'ям, працездатністю страхувальника чи застрахованої особи. Суть договору особистого страхування полягає в наступному: за ним одна сторона (страховик) зобов'язується за обумовлену договором плату (страхову премію), яку сплачує інша сторона (страхувальник), виплатити одноразово або виплачувати періодично обумовлену договором суму

(страхову суму) у випадку нанесення шкоди життю чи здоров'ю страхувальника чи іншої названої в договорі особи⁴ досягнення ним певного віку чи настання в його житті іншої передбаченої договором події. Право на отримання страхової суми належить особі, на користь якої укладений договір.

Майнове страхування. За договором майнового страхування одна сторона (страховик) зобов'язується за обумовлену договором плату за настання передбаченої в договорі події відшкодувати іншій стороні (страхувальнику) спричинені внаслідок цієї події збитки в застрахованому майні або збитки в зв'язку з іншими майновими інтересами страхувальника в межах визначеної договором суми. Найбільш розповсюдженими видами майнового страхування є: страхування майна підприємств і організацій, населення; страхування вантажів; протипожежне страхування; страхування літаків та морських суден тощо

При *страхуванні відповідальності* об'єктом страхування виступає відповідальність перед третіми особами, яким може бути нанесена шкода внаслідок якої-небудь дії чи бездіяльності страхувальника. Страхування відповідальності – це різновид майнового страхування. Найбільший інтерес в цьому виді страхування викликає страхування відповідальності за життя пасажирів і збереження їх багажу при повітряних, морських, річних і залізничних перевезеннях.

Страхування комерційних ризиків. Суть цього виду страхування полягає в зменшенні ризику здійснення підприємницьких угод за рахунок страхування. Найбільш розповсюдженим є страхування банківських кредитних ризиків (за неповернення кредиту кредитна організація отримує страхове відшкодування, яке частково чи повністю компенсує розмір кредиту).

12.3 Особливості страхового ринку України.

Страховий ринок – це система правових та організаційних заходів з реалізації страхових послуг. Об'єктом страхового ринку є страхова послуга. Суб'єктами ринку є страховики, страхувальники, страхові агенти, страхові брокери, держава.

Страхові брокери – це, як правило фізичні особи, які здійснюють діяльність на ринку страхових послуг у формі надання консультацій як страховикам, так і страхувальникам.

Страхові агенти – це фізичні особи, які діють від імені страховика і за його дорученням укладають договори страхування.

Страховий ринок України перебуває на такому етапі свого розвитку, який характеризується:

1) зменшенням чисельності страхових компаній (починаючи від 2000 на початку 90-тих до 268 на початок 2000р.);

2) збільшенням статутного капіталу цих компаній;

3) темпи зростання страхових платежів перевищують темпи зростання страхових виплат;

4) досить ризиконасичені для страхових компаній страхові послуги із страхування майна і страхування фінансових ризиків;

5) відсутність транснаціональних страхових компаній або їх філій. Українське законодавство не дає змоги їх створювати, що зумовлено захистом нашої страхової системи від конкуренції з боку іноземних страхових компаній і використанням вільних коштів страховиків для інвестицій у власну економіку. В той же час іноземні страхові компанії активно проникають в Україну за перестраховальними схемами і мають з цього немалі прибутки;

6) страховий ринок України охоплює не більше 10% ризиків, що є в державі, в той час, як в США цей показник становить понад 90%.

7) здійснена гармонізація видів страхування з прийнятими у світі традиціями. Адаптовано 17 стандарних вимог, прийнятих у ЄС; проведена структуризація страхового ринку, відбувається інтеграція України з Європейським страховим ринком.

Отже, страхова система України набуває цілком цивілізованого вигляду і стає одним із вирішальних чинників фінансової стабілізації та розвитку національної економіки.

ТЕМА 13 ФІНАНСОВИЙ РИНОК

13.1 Сутність та необхідність функціонування фінансового ринку.

13.2 Структура фінансового ринку.

13.3 Валютний ринок та валютні операції.

13.4 Ринок кредитних ресурсів.

13.5 Ринок цінних паперів.

13.6 Види цінних паперів, їх характеристика.

13.7 Фондова біржа в Україні.

13.1 Сутність та необхідність функціонування фінансового ринку.

Ефективне функціонування економіки держави потребує добре розвинутого фінансового ринку. Фінансовий ринок – це сфера реалізації фінансових активів та економічні відносини, які виникають між продавцями і покупцями цих активів. Фінансовий актив – це товар на фінансовому ринку, в якості якого виступають гроші (гривні та іноземна валюта), цінні папери, дорогоцінні метали.

Фінансовий ринок значно впливає на ефективність, стійкість та еластичність фінансової системи. Він покликаний посилювати та поліпшувати мобілізацію та розподіл фінансових ресурсів, що сконцентровані в державних грошових фондах, у розпорядженні підприємств та населення.

Об'єктивною передумовою функціонування фінансового ринку є розбіжність потреби у фінансових ресурсах з наявністю джерел задоволення цієї потреби. Як правило, кошти є в наявності в одних власників, а інвестиційні потреби – в інших. Для акумулювання тимчасово вільних коштів та ефективного їх використання і призначений фінансовий ринок.

Можуть виникати й інші ситуації, наприклад, певні суб'єкти економічної діяльності використовують наявні в них ресурси з метою отримання доходу.

Функції фінансового ринку:

- 1) мобілізація тимчасово вільних коштів з різних джерел;
- 2) ефективний розподіл акумульованого вільного капіталу;

3) визначення найефективніших напрямів використання капіталу з позицій забезпечення високого рівня його доходності.

Суб'єктами фінансового ринку є:

- позичальники – фізичні або юридичні особи, які залучають грошові кошти кредиторів, щоб мобілізувати частину фондів, необхідну для розвитку бізнесу;

- інвестори – фізичні або юридичні особи України чи зарубіжних держав, а також держави в особі їх урядів, які приймають рішення про вкладення власних фінансових ресурсів в об'єкти інвестування. Вони продають свої грошові фонди на ринку для того, щоб ці фонди приносили дохід. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців;

- фінансові інститути – це посередники, що забезпечують зустріч позичальника та інвестора. До фінансових посередників належать: банки, страхові компанії, інвестиційні фонди та компанії, біржі тощо.

Фінансовий ринок ефективно функціонує лише за певних умов:

- низькі темпи інфляції;
- успішний розвиток економіки;
- сприятливий політичний клімат;
- стабільна законодавча база.

13.2 Структура фінансового ринку.

В економічній літературі немає єдиної думки відносно того, за якими ознаками можна класифікувати фінансовий ринок. Тому розглянемо класифікацію за декількома критеріями.

За сферою поширення розрізняють світові, національні, регіональні та місцеві фінансові ринки.

Фінансові ринки поділяються також на первинні і вторинні. Первинні – це такі, на яких нові випуски зобов'язань продаються та купуються вперше. Вторинні – такі, на яких відбувається подальший продаж і купівля непогашених зобов'язань. Поділ на первинні і вторинні може бути здійснений для ринків, на яких обертаються зобов'язання у вигляді цінних паперів, а також деяких видів позик. Головною особливістю первинного ринку є те, що інвестори, купуючи цінні папери, свої грошові кошти передають

безпосередньо емітенту цих паперів. Вторинні ринки не збільшують обсягу фінансових активів, але їх існування підвищує ліквідність цінних паперів і тим сам сприяє розвитку первинного ринку. В свою чергу, він поділяється на біржовий і позабіржовий.

Біржовий (організований) ринок представлений системою фондових та валютних бірж.

На організованому ринку забезпечується:

- висока концентрація попиту і пропозиції в одному місці (встановлюється найбільш об'єктивна система цін на окремі фінансові інструменти);
- проводиться перевірка фінансового становища емітентів цінних паперів, які допущені до торгів;
- процедура торгів носить відкритий характер;
- гарантується виконання укладених угод.

Однак біржовий ринок має окремі слабкі сторони:

- він більш суворо регулюється державою, що знижує його гнучкість;
- виконання всіх нормативно-правових актів щодо його функціонування збільшує витрати на здійснення операцій купівлі-продажу;

Позабіржовий (неорганізований, “вуличний”) – це ринок, на якому здійснюється купівля-продаж фінансових інструментів і послуг, угоди щодо яких не реєструються на ринку.

Цей ринок характеризується:

- більш високим рівнем фінансового ризику (оскільки багато фінансових інструментів і послуг, які котируються на ньому, не проходили процедури перевірки на біржах або були ними відхилені в процесі лістингу);
- більш низьким рівнем юридичної захищеності покупців;
- торгівлею цінних паперів нижчої якості;
- більш низьким рівнем інформованості про здійснені угоди тощо

Разом з тим цей ринок:

- забезпечує обсяг більш широкої номенклатури фінансових інструментів і послуг;
- задовольняє потреби окремих інвесторів у фінансових інструментах з високим рівнем ризику і , відповідно, більшим доходом;
- у більшій мірі забезпечує таємницю здійснених окремих угод.

Фінансовий ринок – це ринок фінансових ресурсів. Він складається із взаємопов'язаних і доповнюючих один одного, але окремо функціонуючих ринків:

- валютний ринок;
- ринок кредитних ресурсів;
- ринок цінних паперів;
- ринок фінансових послуг,

В рамках іншого підходу виділяють такі складові фінансового ринку:

- ринок грошей (ринок короткострокових кредитних операцій, валютний ринок)
- ринок капіталів (ринок цінних паперів, ринок середньо - та довгострокових кредитів).

13.3 Валютний ринок та валютні операції.

Валютний ринок – це ринок, на якому відбувається обмін однієї валюти на іншу у формі купівлі-продажу.

Купівля іноземної валюти зумовлена необхідністю здійснювати платежі за куплені товари за кордоном, а також надані послуги, виконані роботи іноземними компаніями.

Валютний ринок України – це переважно міжбанківський ринок, адже саме в процесі міжбанківських операцій здійснюється основний обсяг угод з купівлі-продажу іноземних валют. Через проведення міжбанківських операцій на валютному ринку забезпечується обслуговування міжнародного обороту товарів, послуг, інвестування тощо.

Суб'єктами валютного ринку України є:

- Національний банк України;
- комерційні банки;
- інші фінансово-кредитні установи (страхові, інвестиційні, дилерські компанії), які одержали ліцензію НБУ на право здійснення операцій з валютними цінностями;
- кредитно-фінансові установи нерезиденти;
- валютні біржі, валютні підрозділи фондових, товарних бірж;
- підприємницькі структури.

З економічного погляду валютний ринок – це досить складна форма перерозподілу фінансових ресурсів як у середині країни, так і на міждержавному рівні. Інструментом цього перерозподілу є валютний курс. Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни. Стабільність ціни грошової одиниці кожної країни визначається рівнем її економічного розвитку, що насамперед характеризується якістю і собівартістю виробленої продукції, становищем державних фінансів, виваженою та ефективною інвестиційною політикою.

У будь-якій державі валютний ринок виконує певні функції:

- своєчасне здійснення міжнародних розрахунків, страхування валютних ризиків;
- регулювання валютних курсів і диверсифікація валютних резервів держави;
- регулювання економічних соціальних процесів у державі.

Основні валютні операції:

- 1) обмін валют з метою здійснення розрахунків;
- 2) спекулятивні операції (купівля-продаж валют з метою отримання прибутку від різниці у валютних курсах);
- 3) страхування валютних ризиків.

13.4 Ринок кредитних ресурсів.

Ринок кредитних ресурсів – це процес залучення коштів у грошовій формі на умовах повернення, платності і строковості.

Економічна суть ринку кредитних ресурсів полягає в тому, що наявні фінансові ресурси в державі перебувають в розпорядженні й володіння тих фізичних і юридичних осіб і в тому місці, де виникає потреба й можливість їх використання.

Джерелом коштів, що циркулюють на кредитному ринку, є кошти, акумульовані на депозитних рахунках банків, залишки коштів на розрахункових та інших рахунках юридичних осіб, вільні кошти населення і кошти акумульовані центральним банком держави. Розміщення акумульованих коштів здійснюється на основі кредитних угод між банками, юридичними і фізичними особами.

Мобілізовані фінансові ресурси використовуються для надання коротко-, середньо- та довгострокових кредитів. Від терміну, на який надається кредит, залежить і його ціна – процентна ставка як плата за користування кредитними ресурсами. Чим довший строк повернення позики, тим вища плата за її надання. Чим довше використовуються кошти, тим більший прибуток вони мають дати. Тому процентні ставки за довгостроковими кредитами вищі.

На кредитному ринку важливу роль відіграє облікова ставка центрального банку, яка визначає рівень процентних ставок, оскільки за цією ставкою можна отримати кредити національного банку. Висока облікова ставка – показник наявності інфляційних процесів в країні, високої ризиковості кредитного ринку.

Небанківські кредитні установи, наприклад кредитні спілки, інвестиційні фонди тощо, здійснюють кредитування обмеженої кількості юридичних і фізичних осіб відповідно до законодавства та своїх статутів. Але це також сегмент кредитного ринку.

Суб'єктами ринку кредитів є кредитори, позичальники, посередники і держава в особі центрального банку, який контролює виконання чинного законодавства учасниками ринку кредитів та регулює ринок за допомогою економічних методів.

Організаційно-функціональними учасниками ринку кредитних ресурсів є комерційні банки, брокерські контори та інші фінансово-кредитні інститути.

13.5 Ринок цінних паперів.

Ринок цінних паперів – це особлива сфера фінансових відносин, де завдяки продажу цінних паперів здійснюється мобілізація фінансових ресурсів для задоволення інвестиційних потреб суб'єктів економічної діяльності.

За економічною суттю ринок цінних паперів – це форма розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів у державі з метою повнішого забезпечення потреб економіки ресурсами та їх ефективного використання.

Ринок цінних паперів, з одного боку, - це вигідна система розміщення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб з метою одержання доходу, а з іншого, - ринок цінних паперів дає можливість задовольнити потребу в фінансових ресурсах підприємницьких структур для розширення своєї господарської діяльності.

Основним об'єктом ринку є цінні папери.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передавання прав, що зазначені в цих документах, іншим особам.

Ринок цінних паперів можна розмежувати на первинний і вторинний, а також біржовий і позабіржовий.

Успішне становлення і розвиток ринку цінних паперів потребує дотримання відпрацьованих і перевічених світовою практикою принципів і стандартів. До них належать:

- соціальна справедливість – забезпечення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів і позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення

монопольних виявів, дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

- регулятивність – створення гнучкої та ефективної системи регулювання ринку цінних паперів;

- ефективність – максимальна реалізація потенційних можливостей ринку з мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки;

- прозорість – надання інвесторам повної інформації щодо умов випуску та обігу цінних паперів на ринку;

- конкурентність – забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників.

Однією з особливостей ринку цінних паперів в Україні є те, що між його учасниками ще не встигли скластися стійкі відносини, які дозволяють говорити про її постійне відтворення. Для багатьох підприємств вихід на ринок цінних паперів закінчується першою ж емісією.

13.6 Види цінних паперів, їх характеристик

Основним об'єктом на ринку цінних паперів є цінні папери. Учасниками операцій з цінними паперами є емітенти і вкладники (інвестори).

Емітент – це той, хто випускає цінні папери і отримує гроші від їх продажу. Вкладник сподівається, що вкладення грошей в цінні папери принесе йому дохід у майбутньому.

Згідно ЗУ “Про цінні папери і фондову біржу” до цінних паперів належать: акції, облігації, векселі, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання.

Акція – це цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує внесення певного паю до статутного капіталу акціонерного товариства.

Акції можуть бути прості і привілейовані, іменні і на пред'явника.

Прості акції – це акції, прибуток від яких повністю зумовлюється чистим доходом підприємства та його дивідендною політикою. Тобто якщо емітент за результатами річної діяльності отримав незначний прибуток або закінчив рік із збитком, дохід у вигляді дивідендів по простій акції не виплачується. Отже, виплата дивідендів по простих акціях не гарантується емітентом. Власник простої акції має право брати участь в управлінні акціонерним товариством. При ліквідації емітента власник простої акції отримує право на частку активів підприємства в останню чергу, тобто після розрахунку емітента з трудовим колективом, державою, кредиторами і власника привілейованих акцій.

Привілейованими акції називаються тому, що їх власник має певні привілеї в порівнянні з власником простих акцій цього ж емітента. Найчастіше привілеї заключаються в тому, що власник привілейованої акції має гарантований фіксований процент дивіденду, незалежно від розміру прибутку підприємства. Привілейовані акції дають власнику право на першочергове отримання частини майна при ліквідації товариства і повернення йому номінальної вартості акцій на його вимогу. Однак власник такої акції позбавлений права брати участь в управлінні товариством, якщо це не передбачено статутом. Привілейовані акції випускаються на суму до 10% статутного капіталу акціонерного товариства.

Іменна акція представляє собою цінний папір, на бланку якого вказується ім'я її власника. При випуску таких акцій емітент заводить книгу реєстрації іменних акцій, в яку заносяться дані про їх власників.

На бланку акції на пред'явника немає імені власника. Поіменній акції емітент буде виплачувати дивіденди тій особі, яка на момент виплати в книзі реєстрації значить як її власник. Дивіденди по акціях на пред'явника можуть виплачуватися особі, яка пред'явить акції чи відповідний документ депозитарію, що йому належить певна кількість акцій, які знаходяться на зберігання в депозитарії.

Облігація – це цінний папір, який засвідчує внесення його власником певних коштів і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати власникові номінальну вартість цього цінного паперу, у визначений строк із виплатою відсотків. Облігації різняться від акцій головним чином тим, що їх власник не є членом акціонерного товариства, а відтак і не має права голосу на зборах акціонерів. Облігації можуть бути іменними і на пред'явника, перебувати у вільному обігу та з обмеженнями. Крім того, розрізняють процентні та безпроцентні облігації. Прибуток по процентних облігаціях виплачується відповідно до умов їх випуску, якими передбачається розміри та строки виплати відсотків. Номінальна вартість облігації повертається власникові після її погашення. Прибуток по безпроцентних облігаціях не виплачується. Власникові такої облігації після надання обумовленого строку надається можливість придбати відповідні товари.

Вексель – це письмове абстрактне й безспірне зобов'язання позичальника сплатити після настання строку визначену суму грошей власникові векселя. Вексель може бути простим або переказним. Простий вексель – це письмове зобов'язання, яке позичальник видає кредитору про оплату визначеної суми грошей після настання строку. Переказний вексель є письмовим наказом кредитора позичальникові про сплату визначеної суми грошей третій особі після настання строку оплати. Цей вексель набуває сили лише після того, як позичальник акцептує його (дасть згоду оплатити). Порядок випуску та обігу векселів визначається урядом.

Казначейські зобов'язання – це вид цінних паперів на пред'явника, які розміщуються серед населення виключно на добровільних засадах і які свідчать про внесення їхніми власниками грошових засобів до бюджету і дають право на отримання фіксованого доходу.

Ощадний сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів. Власник сертифіката має право на одержання доходу у вигляді відсотка, розмір якого визначається банком. Банки видають сертифікат строкові та до запитання, іменні та на пред'явника.

13.7 Фондова біржа в Україні.

Фондова біржа являє собою організований постійно діючий ринок, на яком здійснюється торгівля цінними паперами. Іншими словами, фондова біржа – це, перш за все, місце, де знаходять один одного продавець та покупець цінних паперів, де ціни на остання визначаються попитом та пропозицією на них, а сам процес купівлі-продажу регламентується правилами і нормами.

ЗУ “Про цінні папери та фондову біржу” визначено, що фондова біржа може бути створена у формі акціонерного товариства, яке зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їх біржового курсу та здійснюють свою діяльність відповідно чинного законодавства.

Своєю діяльністю фондова біржа забезпечує:

- 1) перерозподіл на комерційній основі фінансові ресурси між юридичними і фізичними особами шляхом організації купівлі-продажу цінних паперів;
- 2) сприяння становленню та розвитку ринку цінних паперів та належне розповсюдження інформації про нього;
- 3) підвищення довіри інвесторів дол. Вкладення на довгостроковій основі вільних грошових коштів у цінні папери;
- 4) контроль за діяльністю учасників біржових торгів.

Відмінною рисою фондової біржі є некомерційний характер її діяльності. Основна мета діяльності біржі – створення належних умов для широкомасштабної та ефективної торгівлі цінними паперами – не сумісна з комерційними підходами до її діяльності.

Доходи біржі обмежуються сумами, необхідними для забезпечення її нормального функціонування та розвитку і не використовуються для виплати дивідендів суб'єктам, що внесли кошти в статутний капітал біржі. Доходи фондової біржі формуються за рахунок:

- відрахувань на користь біржі, що стягується з членів біржі за кожне замовлення, виконане в торговому залі;
- плата компаній за включення їх акцій у біржовий список;

- щорічні внески компаній, які використовуються біржею на утримання їх лістингу в належному стані;

- вступні внески нових членів тощо.

Фондова біржа зобов'язана забезпечувати гласність і публічність торгів шляхом повідомлення її членів про місце і час проведення торгів, про список і котирування цінних паперів, допущених в обіг, про результати торгових сесій тощо.

Потрібно відмітити, що біржа не встановлює ціни на цінні папери, вона їх тільки фіксує., об'єктивно сприяючи їх формуванню. Біржею концентрується процес пропозиції і попиту на цінні папери, а результатом їх співставлення виступає рівноважна ціна, за якою відбувається купівля-продаж фондових інструментів.

Фондова біржа пред'являє жорсткі вимоги як до своїх членів, так і до емітентів, які бажають, щоб їх акції продавались під час торгових сесій.

ТЕМА 14 МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ

14.1 Економічна природа і призначення міжнародних фінансів.

14.2 Міжнародні фінансові інститути.

14.3 Міжнародний фінансовий ринок.

14.1 Економічна природа і призначення міжнародних фінансів.

Міжнародні фінанси – це фонди фінансових ресурсів, створення і використання яких здійснюється на світовому або

міжнародному рівнях для задоволення різних спільних потреб, що мають міжнародне значення.

Виникнення і розвиток міжнародних фінансів зумовлено глобалізацією економічних зв'язків, посиленням інтеграційних процесів в економіці, політиці та соціальній сферах. Необхідність координації економічних, політичних і гуманітарних питань сприяла створенню багатьох міжнародних організацій. Це насамперед ООН, ЄС, НАТО тощо, для функціонування яких потрібні фінансові ресурси.

На макрорівні інтеграція розвивається на основі створення економічних об'єднань із тим чи іншим ступенем узгодження їх національних, фінансових, митних союзів, уникнення подвійного оподаткування, зменшення і ліквідації бюджетного дефіциту тощо. В цих умовах актуальними стають питання ефективного функціонування національних фінансових систем, визначення напрямків, масштабів і глибини їх взаємодії в галузі фінансів.

Порядок мобілізації коштів до бюджетів цих організацій визначається статутом тієї чи іншої організації. Наприклад, країни-члени ООН сплачують членські внески до бюджету цієї організації. Кошти бюджету ООН використовуються на утримання її органів, на фінансування міжнародних проектів і проведення різних заходів міждержавного значення. Аналогічно формується бюджет ЄС та інших міждержавних утворень. Міжнародні організації можуть також надавати допомогу окремим країнам. Тобто за допомогою міжнародних фінансів здійснюється міждержавний перерозподіл фінансових ресурсів.

Міжнародні фінансові інститути створюються як надбудова над національними фінансовими системами. Вони ефективніше виконують ті функції, які на міждержавному рівні одній державі виконати неможливо або можна виконати з меншим ефектом.

14.2 Міжнародні фінансові інститути.

Міжнародні фінансові інститути створюються на світовому і регіональному рівнях для сприяння економічному розвитку країн-засновників цих організацій. Вони започатковуються на основі багатосторонніх угод між державами, їх основним завданням є

мобілізація коштів і надання допомоги на кредитних засадах для реалізації важливих економічних проєктів. До числа світових фінансових інститутів належать Світовий банк (СБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР).

МВФ одержав статус спеціалізованої представницької установи ООН. МВФ у своїй діяльності сприяє стабілізації національних валют країн-членів фонду, підтриманню рівноваги платіжних балансів та покриттю їхнього дефіциту, наданню консультативної допомоги з фінансових та валютних питань

МВФ є організацією акціонерного типу, його ресурси складаються із внесків країн-членів, для кожної з яких встановлюється вступна квота залежно від частки країни в світовій торгівлі. Відповідно й право на одержання коштів залежить від обсягу вступного внеску. Квоти переглядаються кожні 5 років.

На сьогодні членами МВФ є 181 країна, а його пасиви становлять понад 300 млрд. дол. США. Україна вступила до МВФ у 1992 р., її квота становить 0,7% від загального капіталу фонду.

Останніми роками МВФ прийняв низку рішень, спрямованих на створення механізму термінової фінансової допомоги окремим країнам у разі фінансової кризи. Ця допомога надається за допомогою політики траншів і механізму розширеного фінансування. Діяльність МВФ справедливо піддається критиці за негнучкість у взаємовідносинах з деякими країнами, надмірну бюрократизацію та заангажованість.

Однією з найпотужніших фінансових установ світового рівня є створений у 1944 р. Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Його не слід розглядати як лише банківську установу. У МБРР мало що спільного з типовими комерційними банками, бо він надає довгострокові кредити на фінансування державних програм лише урядам і центральним банкам країн-членів, якими є учасники МВФ.

Основна кількість кредитів МБРР спрямовується на розвиток виробничої інфраструктури та сільського господарства, а також у галузі з низькою рентабельністю і великим терміном окупності витрат, куди не дуже охоче вкладає кошти приватний сектор.

Позички МБРР надаються під гарантії уряду країни-позичальника, як правило, терміном на 15- 20 років і мають

п'ятирічний пільговий період. Поточна відсоткова ставка за кредитами становить 7,5%. Вступ України до МВФ забезпечив її членство в МБРР із квотою майже 5 млрд. дол. США, що дає змогу залучати кошти іноземних інвесторів для розв'язання питань стабілізації економіки, структурної перебудови, інтеграції України у світове господарство.

Світовий банк є фінансовою установою, яка покликана сталому економічному розвитку та забезпеченню суспільного добробуту в країнах, що мають низький рівень економічних показників і перебувають на стадії реформування економіки. Банк надає фінансові ресурси у формі довгострокових кредитів на розвиток виробництва на 15-20 років на пільгових умовах. Умови надання кредиту пов'язані з розвитком приватного сектора економіки, здійсненням ринкових реформ у певних галузях народного господарства. Так, для України, яка за класифікацією банку належить до країн з середнім рівнем доходу, позики надаються на структурну перебудову в сільському господарстві, вугільній галузі, на розвиток теплопостачання в м. Києві тощо.

До числа міжнародних фінансових інститутів належить значна кількість регіональних фінансових установ Європи, Латинської Америки, Азії, Африки. Серед них найбільшої уваги заслуговує Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Він був створений у 1991 р. для сприяння економічним реформам у країнах Східної Європи.

У порівнянні з іншими міжнародними фінансовими інститутами, перевагою цього банку є те, що він працює як з державним, так і приватним секторами економіки і має в своєму розпорядженні широкий вибір методів мобілізації коштів і фінансування. Банк, як правило, сприяє розвитку приватного сектору економіки країн.

Діяльність ЄБРР в Україні охоплює такі основні стратегічні напрямки, як:

- надання довгострокового кредитного капіталу банківському сектору на розвиток комерційного кредиту та інших фінансових інструментів для підтримки експортерів;
- залучення приватних інвестицій в агропромисловий комплекс України;

- технічна допомога та консалтингові послуги підприємствам державної форми власності щодо розробки та впровадження інвестиційних проектів;
- реформування секторів інфраструктури – транспорту, зв'язку тощо;
- сприяння реструктуризації енергетичного комплексу.

Усього було здійснено до цього часу 10 проектів на суму 645 млн. дол. США.

14.3 Міжнародний фінансовий ринок.

Головне призначення міжнародного фінансового ринку полягає в тому, аби за допомогою акумуляції вільних фінансових ресурсів у деяких країнах забезпечити між ними їх перерозподіл для сталого економічного розвитку світового господарства й одержанні від цих операцій певного доходу. Залучення ресурсів на міжнародному фінансовому ринку розширює фінансові можливості кожної держави, що загалом сприяє вирівнюванню їх економічного розвитку та створенню умов для підвищення суспільного добробуту.

Міжнародний фінансовий ринок виник на основі інтеграційних процесів серед національних фінансових ринків. Водночас фінансові ринки економічно розвинутих країн – США, Англії, Німеччини, Франції, Швейцарії самі створили систему переміщення капіталів за межі своєї країни і сприяли виникненню великих міжнародних фінансових центрів.

Об'єктивною основою цього процесу став розвиток міжнародного поділу праці та інтернаціоналізація з огляду на це виробництва. Треба зазначити також, що відбувся процес концентрації і централізації фінансового капіталу. Нині міжнародні фінансові ринки – це величезні фінансові центри, які мобілізують і перерозподіляють у всьому світі значні обсяги фінансових ресурсів. У цих центрах здійснюється переважна більшість усіх міжнародних валютних, депозитних, кредитних і страхових операцій.

Міжнародний фінансовий ринок має три складові:

- міжнародний ринок грошей (валютний ринок);
- міжнародний ринок кредитних ресурсів;
- міжнародний ринок цінних паперів.

Валютні ринки виникли й швидко розвинулися з огляду на розвиток міжнародних економічних зв'язків, насамперед міжнародної торгівлі. Валютний ринок – це купівля і продаж іноземної валюти або цінних паперів в іноземній валюті на основі попиту і пропозиції.

Міжнародні валютні ринки є світові і регіональні. До світового ринку належать валютні ринки всіх країн. Найбільшим світовим валютним ринком є лондонський, на якому проводиться майже половина всіх валютних операцій. Учасниками міжнародних валютних ринків є банки, брокерські фірми і великі корпорації. Банки, які одержали право проводити валютні операції на міжнародних ринках, називаються уповноваженими або валютними банками.

Міжнародний ринок кредитних ресурсів – це специфічна сфера руху коштів між країнами. Кредитні ресурси на міжнародному ринку рухаються на загальновідомих принципах: повернення, терміновості, платності, забезпеченості.

Головне призначення міжнародного ринку кредитних ресурсів – своєчасна мобілізація вільних коштів і подальше їх використання в інших країнах, де є в них нагальна потреба і вони можуть забезпечити найвищий дохід.

Ринок кредитних ресурсів зміцнює фінансове становище в світі в цілому і окремих країнах зокрема. Він розширює фінансові можливості кожної держави, дає змогу уникнути фінансової кризи, скоротити витрати виробництва й обігу в державі.

Міжнародний ринок кредитних ресурсів сприяв розвитку міжнародних розрахунків, економії часу й ефективнішому використанню капіталів, збільшенню нагромаджень у світовому господарстві.

З інституційного погляду міжнародний ринок кредитних ресурсів є сукупністю установ і організацій, за допомогою яких здійснюється рух капіталів у сфері міжнародних економічних зв'язків. У ролі кредиторів виступають приватні банки, фірми, страхові компанії. Аналогічно одержувачами кредитів виступають приватні компанії, уряди країн.

Кредити надаються коротко -, середньо - і довгострокові. Залежно від суб'єкта кредитування кредити поділяються на приватні, урядові й кредити міжнародних фінансових організацій.

Міжнародний ринок цінних паперів – це теж форма мобілізації капіталів з метою задоволення виробничих потреб. Проте вона

особлива, її суть полягає в тому, що юридична чи фізична особа, віддаючи власні кошти, одержує фінансовий документ, який дає право його власникові одержати в майбутньому грошові кошти, які майже ніколи не збігаються з номіналом цінного паперу.

Ринок цінних паперів є специфічною формою розподілу фінансових ресурсів між підприємницькими структурами, причому одержаний прибуток на залучені кошти має вирішальне значення.

Міжнародний ринок цінних паперів розвинувся упродовж другої половини ХХ століття, коли було знято обмеження в національних законодавствах на вивіз капіталу.

До кінця ХХ ст. сума щорічних облігацій, що продаються на міжнародних ринках цінних паперів перевищує 500 млрд. дол. США. Усього в світ щорічно обертається акцій і облігацій на суму понад 40 трлн. дол. США.

Слід зазначити, що вдале розміщення цінних паперів на міжнародних ринках, а ще головніше – ефективне використання залучених коштів забезпечить досить стабільний розвиток економіки країни ринкового спрямування.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПОТОЧНОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Модуль 2

- 1. Суть і значення державного кредиту.*
- 2. Форми державного кредиту.*
- 3. Управління державним боргом.*
- 4. Необхідність державних цільових фондів та правові основи їх утворення.*
- 5. Пенсійний фонд України, його функції, формування та використання.*
- 6. Фонд соціального страхування України, його функції, формування та використання.*
- 7. Фонд сприяння зайнятості населення, його функції, формування та використання.*
- 8. Суть місцевих фінансів, їх склад і роль в умовах ринкових відносин.*

9. Значення місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів.
10. Доходи і видатки місцевих бюджетів.
11. Суть фінансів підприємств.
12. Основні засоби підприємства.
13. Оборотні активи підприємств.
14. Доходи і видатки підприємств.
15. Прибуток і рентабельність.
16. Особливості фінанси підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм.
17. Економічна суть і значення страхування.
18. Форми і види страхування.
19. Особливості страхового ринку України.
20. Сутність та необхідність функціонування фінансового ринку.
21. Структура фінансового ринку.
22. Валютний ринок та валютні операції.
23. Ринок кредитних ресурсів.
24. Ринок цінних паперів.
25. Види цінних паперів, їх характеристика.
26. Фондова біржа в Україні

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
2. Про порядок утворення та державної реєстрації Авіаційного страхового бюро і Морського страхового бюро: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квіт. 1998 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серп. 2002 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про затвердження Ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.08.2003 р. № 40 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Про затвердження Методики формування резервів із страхування життя: Розпорядження державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 3.02.2004 р. № 24 // Українська Інвестиційна Газета. - 2004. - № 22. - С. 53 - 55.
6. Про внесення змін до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» щодо страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум, отриманих платником податку за договорами страхування: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 12 лип. 2005 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
7. Про внесення змін до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» щодо страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум та пенсійних виплат, отримуваних платником податку за договорами страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18 трав. 2006 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Ерхарт Б. Світовий ринок перестраховування : підсумки 1 півріччя 2010 року / Б. Ерхарт, Ш. Мілденхолл, Т. Хетлстад // Страхова справа. - 2010. - № 2 (38). - С.14 - 17.
9. Завада О. Ми не можемо допустити монополізації ринку обов'язкового медичного страхування / О. Завада // Страхова справа. - 2009. - № 2 (34). - С.29.
10. Макаркіна Л. Страхування основних фондів на підприємстві та податкові наслідки / Л. Макаркіна // Вісник податкової служби України. - 2010. - № 17. - С. 20 - 25.
11. Мухіна О.В. Страховий ринок України: стан та проблеми розвитку / О.В. Мухіна // Інвестиції: практика та досвід. - 2010. - № 3 лют. - С. 50 - 52.
12. Нагайчук Н.Г. Теоретичні підходи до визначення змісту поняття «фінанси страхових організацій» / Н.Г. Нагайчук // Інвестиції: практика та досвід. - 2010. - № 11 черв. - С.32 - 35.
13. Паращак О. Вітчизняним страховикам виміряли податковий тиск /О. Паращак // Страхова справа. - 2010. - № і (37). - С.14 - 15.